indiska berättelser

HANDLEDNING

HANDLEDNING TILL RADIOSERIEN INDISKA BERÄTTELSER

Tio radioprogram

- 10 x 15 min.
- sex radiopjäser
- två gestaltade uppläsningar
- två reportageprogram (seriens första och sista) som tar upp hinduismen som religion och ger utdrag ur dess heliga skrifter
- programmanus finns att ladda ner från ur.se

Målgrupp

Serien vänder sig till lyssnare i åldern 9 – 18 år
Skolår 3 -6, 7-9 samt gymnasiet
Ämne: religion, svenska, drama, filosofi

Handledningens innehåll

A. Förord
B. Översikt över de tio delarna
C. Om serien Indiska berättelser
D. Några bärande begrepp och tankar
E. Handledning för varje del – innehåll, stöd för dig som lyssnar och att samtala om efteråt
F. Hinduismens skrifter och andra källor

Medverkande och upphovsmän

Skådespelare: Cecilia Frode, Johan Holmberg, Calle Jacobson, Rikard Jarl, Elmer Jonstoij Berg, Magnus Krepper, Andreas Rothlin Svensson, Frida Röhl, Kriti Sood, Rickard Söderberg och Leonard Thinsz Janson.
Ljudtekniker: Tobias Derwinger och Hasse Jonsson
Fotograf: Carolin Platzek
Pedagog: Boel Nygren
Rådgivare: Stig Lundgren
Manus och regi: Lena Gramstrup Olofgörs och Tove Jonstoij
Projektledare: Susan Myrdal

A. FÖRORD

Mötet med den enorma skatten av hinduiska berättelser har varit ett äventyr för oss. Vi har lärt känna en rikedom av gudar, gudinnor, magiska väsen och tagit del av stora tankar om liv och död. Nu vill vi bjuda in dig som lyssnare till denna rika värld.

I serien Indiska berättelser har vi gjort sex radiopjäser, två berättelser och två reportageprogram – alla tio delarna handlar om tankar som är viktiga i hinduismen. Vi har valt berättelser som alla har stor betydelse i den hinduiska traditionen. Berättelserna i sig lär inte ut religion men de förhåller sig till religiösa frågor och de innehåller religiösa nycklar för den som kan tyda dem. I den här handledningen vill vi ge er, lärare och elever, sådana nycklar.

Vi har gjort en hel del val under resans gång. Vi har letat efter berättelser med barn eller unga personer i huvudrollerna, vi har velat lyfta fram gudarnas mänskliga drag och vi har framför allt valt att göra drama och inte faktaprogram. Vi hoppas att vi genom dramaformen, med röster, musik och ljudeffekter, kan ge upplevelser som väcker känslor och nyfikenhet.

På några punkter kompletterar vår radioserie de flesta läromedel vi läst om hinduismen:

Vi utgår från ett andligt perspektiv, mer än ett kulturellt. I våra Indiska berättelser gestaltar vi gudsbilder, beskriver vägar till andlig upplysning och föreställningar om helighet och försöker på det sättet ge både en bild av det andliga innehållet i hinduismen och en grund för egna reflektioner över de religionsövergripande frågorna om själen, människans uppgift och väg genom livet. Vi berättar mindre om en religiös praktik med heliga kor, kastsystem och andra ritualer, vilket vi sett är väl beskrivet i de flesta läromedel.

Vi har valt teman och frågeställningar som förenar alla religioner, som: Vad är själen? Var finns gud? Har allt levande en själ? Vad händer när man dör? Hur skapades världen?

Det är de stora frågorna som inte har enkla svar som har lockat oss och som vi nu hoppas ska ge er lust att lyssna och lust att lära mer.

Lena Gramstrup Olofgörs och Tove Jonstoij
Manus och regi Indiska berättelser

B. ÖVERSIKT ÖVER DE TIO DELARNA

Undervisningen ska stimulera eleverna att reflektera över olika livsfrågor, sin identitet och sitt etiska förhållningssätt.
Ur Kursplan i ämnet religion, Lgr11

1. GUD I ALLT
Allting som lever har en själ, minsta lilla myra, menar hinduerna. Hela världen har också en enda stor själ, brahman. För tonåringen Nixsan Yoganathan betyder hans tro att det finns en kraft som ser honom och hjälper honom i livet. Nixsan bor i Stockholm och har Sri Lankesiska föräldrar. Cecilia Frode och Magnus Krepper läser ur Upanishaderna och Bhagavad-Gita.
Nyckelord: brahman, atman, många gudar

2. GANESHA
Pojken med elefanthuvudet är guden som skänker välsignelse och dyrkas av alla hinduer. Han skapades av gudinnan Parvati som är hustru till guden Shiva. Med Cecilia Frode, Andreas Rothlin Svensson, Leonard Thinsz Janson och Calle Jacobson.
Nyckelord: början, Shiva, gudinnor, föräldrar-barn

3. MJÖLKOCEANEN
Många indiska skapelseberättelser börjar med ett stort hav, en ocean fylld av mjölk. I denna kända myt slåss Gudarna och demonerna om att få skatterna som finns i oceanens djup. Med Calle Jacobson, Andreas Rothlin Svensson, Johan Holmberg, Magnus Krepper och Frida Röhl.
Nyckelord: Vishnu, avatar, de tre världarna, demon

4. KRISHNA
Krishna är en av hinduismens mest populära gudar. Han är en av guden Vishnus många avatarer. Med sin goda kraft har han till uppgift att besegra alla onda demoner. Med Magnus Krepper, Elmer Jonstoij Berg, Rikard Jarl, Johan Holmberg, Calle Jacobson, Frida Röhl, Andreas Rothlin Svensson och Cecilia Frode.
Nyckelord: Brahma, avatar, växa upp, ondska, godhet

5. PRAHLADA
Varje år firar hinduer holi-högtiden. Då minns man berättelsen om pojken Prahlada som hade en så stark gudstro och som vågade sätta sig upp mot sin grymma pappa. Med Cecilia Frode, Rickard Söderberg, Johan Holmberg och Calle Jacobson.
Nyckelord: Holi-högtiden, demon, ondska, godhet

6. SAVITRI
Sagan om den trogna hustrun Savitri är en av de skönaste hjältedikterna i det stora verket Mahabharata. Savitri övertygar dödsguden att lämna tillbaka hennes make från döden, så att de kan leva ett långt liv tillsammans. Lycklig den som lyssnar till denna berättelse, hon möter aldrig någon sorg, säger man i Indien. Med Frida Röhl, Calle Jacobson, Magnus Krepper, Johan Holmberg och Andreas Rothlin Svensson.
Nyckelord: dödsguden, siare, dharma, bhakti (villkorslös kärlek)

7. DAMAYANTI & NALA
En historia om kärlek och om att känna igen den man älskar vad som än händer. Nala drabbas av speldjävulen och förstör sitt liv. Men hans fru vet att han är en annan bakom förbannelsen. Med Calle Jacobson, Frida Röhl, Kriti Sood, Leonard Thinsz Janson, Andreas Rothlin Svensson och Johan Holmberg.
Nyckelord: dharma, karma, bhakti, barn-föräldrar, orm

8. MANGOTRÄDET
Raksha Bandhan är en alldeles speciell syskondag som firas i augusti i Indien. Syskonen Pallavi och Arvind Chander berättar om denna dag då systern knyter ett band kring sin brors handled. Cecilia Frode läser en folksaga om den heliga syskonrelationen.
Nyckelord: Raksha bandhan-högtiden, familjen

9. RAMA & SITA
Ramayana är ett av Indiens mest kända epos. Den har berättats i århundraden som sagor, i musik, som teater, film och även långa populära tv-serier. Magnus Krepper läser berättelsen om paret Rama och Sita och deras kamp mot den fruktansvärda demonen Ravana, en av de många berättelserna i det långa eposet Ramayana.
Nyckelord: dharma, Sri Lanka, Hanuman, löften, dussherа-högtiden

10. KARMAN
Hinduer menar att man ska leva sitt liv så att man gör det rätta. Om man gör goda handlingar får man god karma och när ens kropp dör återföds ens själ till ett bättre liv. Tonåringen Laxsha Yoganathan som bor i Stockholm och har Sri Lankesiska föräldrar berättar om sin tro. Cecilia Frode och Magnus Krepper läser ur Upanishaderna och Bhagavad-Gita.
Nyckelord: karma, dharma, reinkarnation

C. OM SERIEN INDISKA BERÄTTELSER

Genom undervisningen i ämnet religionskunskap ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att reflektera över livsfrågor och sin egen och andras identitet.
Ur Kursplan i ämnet religionskunskap, Lgr11

Indiska berättelser tar upp existentiella frågor som människor i alla tider och kulturer har ställt sig, och gestaltar hur hinduismen svarar på dessa frågor. Radiopjäserna ger möjlighet att diskutera likheter och skillnader i synen på frågor som rör livet, döden, själen, familjen och skapelsen i västerländsk respektive österländsk kultur. Innehållet i berättelserna kan kopplas till några av de centrala begreppen inom hinduismen och ger i dramats form en inblick i den världsbild och livsåskådning som präglar livet för en hindu.

ÖPPNA SINNEN

Att förstå en religion, vad den betyder för människor, vilken roll den spelar i ett samhälle och vilken betydelse den har för en kulturs utveckling kräver inte bara kunskap om religion, utan att man också försöker ta ett steg bort från sin egen världsbild, sin egen tro och livsåskådning. Tar man ett sådant kliv, kan man undvika att hamna i ett ”vi-och dem”-tänkande och får större möjligheter att förstå en tankevärld som man inte själv är del av.

En central tankegång i hinduismen är att människans syn på världen och livet förändras och byts ut efter hand som vi lär oss mer. Gradvis kan människan nå ett högre medvetande. Denna grundsyn förklarar hur den rika variationen av gudar, gudinnor, demoner och andra väsen kan existera sida vid sida med tanken om att allting innerst inne är ett enda, den stora världssjälen.

DEN EVIGA PRINCIPEN

Ordet hinduism är en västerländsk benämning från 1800-talet på de många religiösa yttringar som inte kunde placeras in i till exempel islam, buddism eller kristendom. De som idag är hinduer har accepterat detta ”nya” namn på sin religion, men många hinduer skulle nog hellre kalla sin tro för en livsåskådning eller en insikt i en styrande princip – snarare än en religion. Hinduerna säger att den är santana dharma, den eviga principen.

Tron yttrar sig i handlingar i vardagen och är en integrerad del av livet. I vardagen finns också många av hinduismens berättelser återgivna på olika sätt. Man tänker sig att varje människa förstår världen utifrån sina erfarenheter, kunskaper och intressen. Ett barn kan läsa om Vishnus avatarer i färgglada seriemagasin. En annan form kan vara tv-serie eller biofilm. Det finns inte ett enda rätt sätt att återge en berättelse, huvudsaken är att den passar lyssnaren och därför kan leda till att lyssnaren får större insikt.

EN MUNTLIG TRADITION

Till skillnad från många andra världsreligioner har hinduismen inte en tydlig startpunkt. Religionen består av en mängd riktningar och kan inte knytas till en bestämd händelse, grundare eller skrift.

Hinduismen har i alla tider varit tolerant mot religiösa riktningar, både inom och utom den egna gruppen, och det har aldrig funnits någon religiös ledning som det finns i en del andra världsreligioner. Allt det sammantaget har bidragit till att den har förblivit en folkets tro med regionala och lokala skillnader.

Få religioner har en sådan stor mängd texter som hinduismen. En livstid skulle inte räcka för att läsa allt. Trots att det finns så mycket att läsa har den muntliga traditionen haft, och har fortfarande, störst betydelse för förmedlingen av kunskap. Berättelser och andra texter har vandrat från mun till mun under årtusenden och många hinduer har snarare hört än läst de heliga texterna. Framför allt har de hört brahminer (präster) i templen recitera dem och de allra heligaste orden har de med stor sannolikhet bara hört på sanskrit.

Allra heligast är Veda-skrifterna. Länge ansågs det fel att skriva ned dem, så under många tusen år har människor lärt sig dem utantill ord för ord, klang för klang, ljud för ljud, och fört dem vidare till nya lyssnare. Vedaskrifternas klang och rytm är mycket betydelsefull och bidrar till deras helighet.

KOMPLEMENT TILL LÄROBOKEN

Serien Indiska berättelser är tänkt att användas som ett komplement till den lärobok i religion som de flesta elever möter i undervisningen. Varje program lyfter fram några centrala teman eller begrepp och det kan därför vara bra att i anslutning till att man lyssnar bekanta sig lite extra med dessa. I det följande beskrivs utvalda begrepp som utgör grunden i hinduismen. Därefter presenteras varje program med frågeställningar och tips på hur de kan användas i klassrummet. Programmen i serien är fristående och fungerar lika bra att använda som komplement till elevernas studier av hinduismen, som till utgångspunkt för filosofiska, etiska och existentiella diskussioner.

OM ATT LYSSNA

Man kan lyssna på Indiska berättelser på olika sätt. Att låta hela klassen lyssna gemensamt i klassrummet ger en upplevelse, att be eleverna lyssna på egen hand (hemma eller med hörlurar) ger en annan. Det gemensamma lyssnandet, i mindre eller större grupper, ger möjligheter att snabbt fånga elevernas tankar och funderingar, exempelvis i form av enskilt kortskrivande – var och en skriver under begränsad tid, och utan krav på form och disposition, ner tankar, frågor och reflektioner som väckts i samband med att ni lyssnat på programmet – eller i en gemensam diskussion i direkt anslutning till programmen. När man i stället lyssnar på egen hand hinner tankarna mogna och bearbetas. Uppmana gärna eleverna att ta sig tid att sätta sig ner och lyssna aktivt. Kom ihåg att lyssnande är något många elever behöver träning i och bestäm vad just dina elever har mest utbyte av i sin lyssnarsituation.

I en klass med ovana lyssnare kan stödfrågor som skärper uppmärksamheten vara till god hjälp. Förslag på sådana finns till varje program under rubriken Stöd för dig som lyssnar. Syftet med stödfrågorna är inte att eleverna efter varje program ska ge svar på dem, utan de är tänkta som ett stöd. En del lyssnare behöver under programmets gång ha möjlighet att anteckna eller ”klottra”.

Andra tappar helt fokus om de uppmanas att anteckna. Som lärare har du möjlighet att hjälpa dina elever att hitta den lyssnarstil som passar var och en bäst.

Under rubriken Att samtala om efter programmen finns frågeställningar som anknyter till programinnehållet. En god idé är att låta eleverna lyssna på programmen för att sedan själva söka underlag för en uppföljande diskussion under nästa lektion. Inled gärna med att berätta kort om innehållet i det program ni ska lyssna på, kanske finns det elever som har en förkunskap som kan vara intressant att ta fasta på.

D. HINDUISMEN – NÅGRA BÄRANDE BEGREPP OCH TANKAR

Genom undervisningen ska eleverna bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker, sin religion och tro på olika sätt.
Ur Kursplan i ämnet religionskunskap, Lgr11

BRAHMAN

Detta väldiga, ofödda själv är utan ålderdom och utan död, odödligt, utan fruktan: brahman, ty brahman är utan fruktan.
ur Manduka-upanishaden, citerad i del 1

Brahman, världssjälen som finns i allt, är hinduismens högsta väsen. Allt liv kommer från Brahman och i en av hinduismens många skapelsemyter är det genom att brahman uttalar den heliga stavelsen OM som skapelsen når sitt nuvarande tillstånd. Eftersom brahman är ett ”allväsende” kan inga av människan skapade bilder eller begrepp beskriva brahman. För att göra sitt formlösa väsen begripligt för människan visar sig Brahman som gudagestalter. Brahma (skaparguden), Vishnu (guden som skyddar och bevarar) och Shiva (universums herre som representerar både förstörelse och återfödelse) är tre manifestationer av brahman. Denna treenighet och de tre gudarnas olika roller reflekterar också hinduismens syn på tiden och skapelsen som en del av ett evigt kretslopp.

ATMAN

Aldrig föds det och aldrig dör det: aldrig skapades det, aldrig skall det heller skapas. Ofött, evigt, beständigt, uråldrigt dör det inte då kroppen dödas.
Liksom en människa lägger av sig sina gamla kläder och tar sig andra, nya, så lägger självet av sig sina gamla kroppar och träder in i andra, nya.
ur Upanishaderna, citerad i del 10

Atman, själen eller självet, är det eviga som vi har inom oss, enligt hinduismen. Atman lever vidare när kroppen dör. När vi dör byter atman kropp, det är det som kallas reinkarnation. Atman är djupast sett ett med världssjälen, brahman. Våra kroppar, trädens stammar och markens grödor är alla förgängliga, medan atman, det djupaste innersta i allt levande, lämnar den döda kroppen och går vidare till ett nytt liv i en ny kropp. Den är obunden, bortom tid och rum, men endast en människa som har djup kunskap inser det.

DHARMA

Och rätten [dharma] är sanningen; därför säger man om den som talar sanning: ”Han talar det rätta”, eller om den som talar det rätta: ”Han talar sanning.” Ty de är båda detsamma.
ur Brihadaranyaka-upanishaden, citerad i del 10

Dharma (ungefär ”ordning”) är ett av hinduismens centrala begrepp. Dharma är det som upprätthåller den eviga ordningen i skapelsen och begreppet innefattar allt från den enskilda människans plikt att göra och handla rätt och gott, till hur naturen är ordnad och de fysiska lagarnas regelbundenhet. Genom handlingar, ritualer och samhällsstruktur är det människans uppgift att upprätthålla balansen och harmonin i universum och det är detta som är dharma. Dharma kan förstås som principer eller rättesnören, som leder till ett harmoniskt och lyckligt liv om man följer dem. Dharma är inte lagföreskrifter av det slag man finner hos exempelvis islam.

KARMA OCH KARMALAGEN

Så som man handlar och lever, sådan blir man: den som gör gott blir god, den som gör ont blir ond;
man blir from av fromma handlingar, ond av onda. Därför sägs en människa utgöras av sina
önskningar: som hennes önskan är, sådan blir hennes vilja; som hennes vilja är, så handlar hon; som
hon handlar, sådan blir hon.
ur Brihadaranyaka-upanishaden

Ordet karma betyder ungefär handling. Det är som ett kvitto på vad man har tänkt och gjort i sitt liv. Hinduerna menar att vi varken är goda eller onda från början, utan att vi blir goda eller onda beroende på hur vi handlar.

Karma påverkar inte ens atma. Ingenting kan påverka ens atma, lika litet som att något skulle kunna påverka Brahman. Atma är identiskt med Brahman. Den individuella själ som alla individer har är ens jiva. Det är i ens jiva som karma lagras, försämras, förbättras etc. Jivan är egots boning. Det gäller för människan att genom kunskap inse sin absoluta identitet med Atman/Brahman, och därmed radera all okunskap. Till okunskapen hör såväl ens jiva (individuella själ) som exempelvis ens karma. Kort sagt: Hur man tänker och hur man lever påverkar ens karma, inte ens atma. När det i hinduiska skrifter talas om atma, så menar man egentligen Brahman. Atman används som ett begrepp för att hänvisa till Brahman inneboende hos de enskilda individerna. Det är därför det är lätt att blanda ihop Atman med den individuella själen, Jivan. Och exempelvis Hare Krishna-rörelsen gör inte denna distinktion överhuvudtaget, utan sätter likhetstecken mellan individuell själ och atman.

MOKSHA, SAMSARA OCH REINKARNATION

Moksha, befrielse från återfödelse, är det högsta målet i hinduismen. Begreppen moksha, reinkarnation (återfödelse), samsara (kretsloppet eller ”lagen om återfödelse”) och karma (summan och resultatet av våra handlingar under nuvarande och tidigare liv) hör ihop med varandra och återfinns även i andra österländska religioner. Genom sitt cykliska synsätt skiljer sig den österländska livsåskådningen från västvärldens linjära tidsuppfattning och det kan vara värt att stanna upp inför dessa begrepp för att försöka förstå deras samband. I samsara finns en grundläggande tanke om varje själs möjlighet att växa i kunskap och mognad i ett senare liv. Hinduismen talar ofta om människans fyra levnadsstadier: studiestadiet, familjestadiet, meditationsstadiet och eremitstadiet. En människa genomgår inte alltid dessa stadier under en och samma livstid, utan de uppfattas som steg på själens väg mot moksha.

Strikt taget finns det enligt hinduismen inget egenvärde i att återfödas gång på gång. Tvärtom, man tänker sig att kedjan av återfödelser är oändlig bakåt, och att det därför inte finns någon anledning att eftersträva ytterligare födslar. Dessa återfödslar kommer gång på gång ändå, oavsett om man tycker att det är bra eller inte, ända tills det att man når den kunskap som skingrar okunskapen. Människans mål är att nå insikt om sig själv som identisk med Brahman. Denna insikt röjer undan okunskapen, och därmed förenas man med Brahman och återfödelsekedjan bryts. Att nå målet är således att komma ur återfödelsekedjan, att förenas med det tidlösa och rumlösa och därmed inte längre inkarnera. Hinduerna tänker sig att människan genomgår ett otal livsformer, och att det i var och en av dessa former finns möjlighet att förbättra ens karma.

För en hindu är varje människas uppgift här och nu är att förverkliga sin sanna och egentliga natur, att nå kunskap om sin absoluta identitet med atman/brahman. Vägarna till befrielse från det eviga kretsloppet är många och de brukar sammanfattas i tre huvudvägar:

- Karma (handlingen väg) – genom gärningar och handlingar, goda eller onda, påverkas möjligheten att återfödas i en bättre eller sämre tillvaro i nästa liv. Denna väg kan aldrig leda till befrielse från samsara, kretsloppet, men är ändå avgörande för atmans möjlighet att återfödas till en kropp som kan följa någon av de andra vägarna mot moksha.
- Jnana-yoga (vishetens väg) – med hjälp meditation och yoga fördjupas människans kunskap och medvetenhet om det individuella jagets samhörighet med brahman. Yoga och meditation är en viktig del av det dagliga livet för många hinduer och det finns en oändlig mängd yogatraditioner. Gemensamt för dem alla är att de använder sig av kroppen som redskap för att nå en djupare förståelse för det andliga. Med hjälp av olika andningstekniker, kroppsställningar, mantran (till exempel ljudet Om) och koncentrationstekniker får människan nya insikter om både sig själv och gud. Yoga finns väl beskrivet i många av hinduismens texter.
- Bhakti (kärlekens väg) – att visa hängivenhet och kärlek till gud, men också till allt levande runt omkring är avgörande för att nå befrielse. Genom underkastelse och kärlek till Gud står vägen till frälsning öppen för alla människor, oavsett kasttillhörighet.

E. HANDLEDNING FÖR VARJE DEL

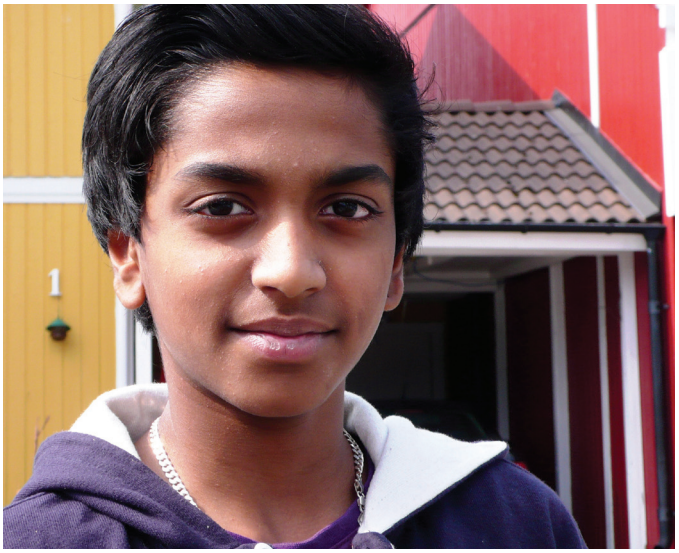

I. GUD I ALLT

REPORTAGEPROGRAM

Om: denna stavelse är hela världen. Den förklaras såhär: det förflutna, det nuvarande och det tillkommande är endast Om, och vad övrigt är, bortom dessa tre tider, är också endast Ooom, ty allt detta är brahman. Detta själv är brahman.
ur Manduka-upanishaden

Nixsan Yoganathan är tonåring och född och uppvuxen i Stockholm. Han är hindu och berättar om sin tro och vad den betyder för honom. Vi får följa med till ett hinduiskt tempel dit Nixsan och hans kompisar går för att be och söka lugn och ro. Men vi får också veta att bönen kan ske var som helst och att gud alltid finns i Nixsans närhet. Enligt hinduismen finns gud i allt som lever och allt som lever har en själ. När vi dör går själen vidare i ett evigt kretslopp. För att människor i alla åldrar, med olika livsvisdom och med skilda behov ska kunna tillbe gud utifrån sina förutsättningar har hinduismens gudar många skepnader, avatarer. Nixsan ber till Ganesha som är den gud som han just nu känner sig närmast. Hinduismens många gudar är alla en del av Brahman, världssjälen. I programmet får lyssnaren möta texter ur Upanishaderna.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

- Vem är Nixsan? Föreställ dig personen bakom rösten och lyssna på vad han berättar om sig själv.
- Vad ser du framför dig när du lyssnar?
- I programmet får du reda på en hel del om hinduismens grundtankar om världen, livet och själen. Hittade du några likheter/skillnader med ditt sätt att tänka på detta?
- När du lyssnar på uppläsningen av texterna försök att komma på berättelser som du tycker liknar dem i programmet.

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Kan man be var som helst?
För Nixsan är det självklart att kunna be var som helst. Vad betyder bönen för honom? Händer det att du ber? Vad tror du det betyder det för den personliga tron att gud alltid upplevs som närvarande?
Vilken roll spelar templet för Nixsan? Vilka platser söker sig icke-religiösa människor till för att hitta frid och lugn på det sätt som Nixsan beskriver?
Händer det att du ber?

Kan tron ge kraft?
Nixsan beskriver att tron ger honom kraft inför svåra uppgifter, till exempel en hockeymatch eller ett prov, och det sägs att ”tron kan försätta berg”. Vad betyder en stark tro för människor? Jämför med hur idrottare tränar mental styrka och hur maskotar eller särskilda ritualer kan påverka oss inför svåra uppgifter. Kan en stark tro vara något negativt?
Vad betyder tro för dig?

Hur påverkas vi av ljud och klanger?
För Nixsan och många andra hinduer är ljudet, klangen och samhörigheten i gudstjänsten det viktiga. Vilken roll spelar ljudet för oss människor? Jämför med hur vi till exempel kan uppleva musik eller hur en låttext kan fånga oss trots att den framförs på ett språk vi inte förstår. Rim och ramsor lockar fram känslor, och naturljud på skiva är en storsäljare. Vad kan ljud och klanger betyda i andra religioner? Jämför med den katolska mässan och till exempel Koranläsning.

Jämför några olika skapelseberättelser från olika delar av världen och se vilken betydelse ordet har för skapelsen.
I skapelsemyten om sjusovaren Vishnu skapar Brahma allting genom att uttala stavelsen OM. I en av bibelns skapelsemyter skapar gud världen genom sitt ord och i en aboriginsk skapelseberättelse skapas floder, berg och världen med hjälp av förfädernas sång som omsluter världen. Varför är ordet så viktigt i många religioner?

2. GANESHA

PJÄS

PARVATI
Oj, det blev visst ... en pojke!

GANESHA (börjar andas)
Mamma!

PARVATI
Oj oj oj. Det var det vackraste jag sett! Vad jag är duktig. Du är min son. Du ska heta Ganesha.
Du lilla barn ska få allt du vill ha och du ska följa med mig överallt på Himalayas topp.
Ur manus del 2

Det här är berättelsen om hur Ganesha får sitt elefanthuvud och blir lärdomens gud. Guden Shiva och hans hustru Parvati bor på Himalayas topp. Men Shiva är ofta bortrest. Han rider ut på sin tjur Nandi för att rasera mänskliga vanföreställningar och öppna människans ögon för ny kunskap. Parvati är trött på att vara ensam och längtar efter barn. Hon bestämmer sig för att på egen hand skaffa sig ett barn. Med hud från sina armar, tvål och vatten skapar hon Ganesha, ett vackert barn som är sin mor trogen i allt. När Shiva återvänder har Ganesha vuxit upp. När hans mamma badar har han till uppgift att hålla vakt. Han vägrar att släppa fram Shiva som inte vet att Ganesha är hans son. Shiva hugger huvudet av Ganesha. När Parvati upptäcker vad som har hänt blir hon utom sig av förtvivlan och hotar att förgöra hela världen om inte Shiva ställer allt till rätta igen. Shiva ger sig av och kommer tillbaka med ett elefanthuvud som han placerar på Ganeshas kropp, och så kommer det sig att Ganesha får en elefants stora huvud att fylla med klokskap. Shiva vill inte vara sämre än sin hustru och skapar också han en son som får namnet Karttikeya, krigets gud.

Ganesha är populär bland skolbarn och ungdomar och man kan ofta se en avbild av guden sittande på skolbänkar. Ganesha är vishetens gud och han undanröjer hinder på människans väg och ser nya möjligheter i allt, till och med att få ett nytt huvud, som i den här berättelsen. Han är därmed också en gud som förknippas med början av något.

Shiva beskrivs ibland som en gud som river ner och förgör. Men hans ”förstörande” är ett symboliskt uttryck för hur människan genom kunskap skingrar och övervinner okunskapen. Shivas uppgift är att förstöra den felaktiga bild människan i sin okunskap har om världsalltet, gudarna och inte minst sig själva. I samma ögonblick som människan genom kunskap blir upplyst, förstår hon också att den värld i tid och rum som omger henne i själva verket inte är den sanna och egentliga verkligheten.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Var bor Ganesha och Parvati?
Vad är det Shiva och Parvati grälar om?
Hur gör Parvati för att skapa sin son Ganesha?
Vad tror du det är som får Shiva att hugga huvudet av Ganesha?
Hur reagerar Ganesha på sitt nya huvud?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Shiva – förstöraren och återskaparen

Det eviga kretsloppet illustreras i berättelsen om Ganesha dels av Shivas färder ut i världen för att förstöra och grumla människornas värld för att de sedan ska kunna förstå mer och se klarare, dels av att Shiva hugger huvudet av Ganesha för att sedan återskapa honom med ett huvud som ger ett större förstånd och nya förmågor. Kan något gott komma ur kaos? Måste det gamla raseras för att man ska kunna bygga nytt? Vad betyder hinduismens cykliska världsbild för synen på liv och död?

Att skapa liv

Hur skapar Parvati Ganesha? Det sägs att hon blåser liv i honom med sin andedräkt – diskutera vad det kan betyda och jämför gärna med hur bibelns gud skapar människan genom att blåsa livets andedräkt in i hennes näsa.

Kärleken till föräldrarna

När Ganesha och Karttikeya ska tävla om vem som kan färdas snabbast runt världen rör sig Ganesha bara ett varv runt sina föräldrar. Enligt hinduiskt tänkande kan ingenting finnas utanför det gudomliga. Allting utan undantag är inneslutet i det gudomliga. Poängen med att Ganesha går runt sina föräldrar, som ju är gudar, är att allting finns hos dem, att allting har sitt upphov i dem. Att gå runt Shiva och Parvati är därför liktydigt med att gå runt allt som någonsin har existerat, existerar och kommer att existera. Detta inser Ganesha.
Diskutera familjens roll i hinduismen. Vilket ansvar har barn gentemot sina föräldrar? Vilken bild av föräldraskapet ger berättelsen om Ganesha? Vilken roll spelar gud för den som är troende? I många religioner omnämns gud som fader eller moder. Varför är det så?
Varför tror du att gudarna uppträder i form av en familj i berättelsen?

Gudarnas boning

Shiva och Parvati bor på Himalayas topp. Jämför med de grekiska gudarnas boplats på Olympen och betydelsen av berget där Moses hämtar tio guds bud i bibeln.

3. MJÖLKOCEANEN

PJÄS

SHIVA
Människor borde tänka lite mer på vad de säger. Tänk om demonerna vinner nu då? Om alla gudar dör och allting slocknar på himlen? Om Solen går ner för evigt och Månen aldrig mera lyser och universum blir kallt som is? Ingen kan leva i evigt mörker. Då är det slut för människorna också. Vi skulle behöva en riktigt stark gud nu. Men alla är där ute och kämpar för livet.

INDRA
Inte alla. Inte den starkaste av alla, Vishnu.

SHIVA
Var är han då? När man behöver honom?
Ur manus del 3

I tidernas början kämpade gudarna mot demonerna. Kampen har nu pågått i hundra år när vi möter Shiva och Indra som kämpar mot demonerna. Om de förlorar striden slocknar solen, månen och stjärnorna och världen går under. Gudarna blir allt svagare och de förstår att slaget är förlorat om inget görs. Plötsligt kommer Shiva på att guden Vishnu inte är med i striden – kanske har han krafter kvar att hjälpa dem? Vishnu säger åt Indra och Shiva att deras enda chans är att hämta upp amrita, odödlighetens dryck, från botten av den stora mjölkoceanen. Bara den kan ge dem kraft att vinna över demonerna. Med hjälp av berget Mandara kärnar gudarna och demonerna tillsammans den vita oceanen av mjölk tills den blir klar som vatten och skatterna på botten blir synliga. Men hur ska de hindra demonerna från att ta drycken?

Vishnu har ansvar för att upprätthålla världsordningen, dharma. Berättelsen om mjölkoceanen är en av många skapelsemyter där Vishnu återupprättar världen och räddar den från undergång. Vishnu har en mängd avatarer. Ibland nämns de tio här nedan, men lika ofta flera andra. Rama och Krishna är de mest bekanta, men i denna pjäs får vi träffa två andra – en sköldpadda och den vackra kvinnan Mohini, som är Vishnus enda kvinnliga avatar.

Tio av Vishnus avatarer:
- Matsaya – Fisken
- Kurma – Sköldpaddan
- Varaha – Vildsvinet
- Narasimha – Lejonmannen
- Vamana – Dvärgen
- Parashurama
- Prins Rama
- Krishna
- Buddha
- Kalki – Ryttaren, en avatar som ännu inte har uppenbarat sig

Mjölken som symbol för den gudomliga och livgivande kraften finns i spridd i olika religiösa myter. I den boskapsskötande människans liv blev mjölken snabbt betraktad som en gåva från gudarna.
I en vedisk offerritual drack man upphettad mjölk som en symbol för den gudomliga strömmen av liv.

Om karaktären Rahu
Rahu är en karaktär som i legender och myter står för sveket. Han symboliserar bluffmakare, lycksökare, droglangare, orenlighet, människor som saknar religion, oärliga och omoraliska handlingar. Rahus karaktär är användbar för att bygga upp sina egna krafter och att vända en vän till en fiende.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR
Vad finns gömt i Mjölkoceanen?
Vilka är det som krigar mot varandra?
Varför blir människorna svagare och svagare?
Vem är det som blir kallad ”en liten mus”?
Vad gör Vishnu när de andra gudarna kommer för att be om hjälp?
Vad är amrita?
Vad gör Mohini för att lura demonerna?
Vilken del av Rahu är det som överlever?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET
Avatarer
Vilken roll har Vishnus många avatarer? Varför har de indiska gudarna avatarer? I hinduismen, liksom i många andra religioner, tänker man att gud egentligen är obegriplig för människan. Gud måste därför anta andra former för att göra sig tillgänglig för tillbedjan och bön. Diskutera hur viktigt det är att ha ett namn, ett språk, en mental bild av det vi ska tala om eller tro på. I den här berättelsen möter lyssnaren två av Vishnus avatarer, Mohini och Kurma.

Kampen mot det onda
”Människor borde tänka lite mer på vad de säger” utbrister Shiva när han får reda på att gudarnas försvagade kraft i kampen mot demonerna beror på en förbannelse uttalad av en uppretad människa. En hindu ser ondska som en konsekvens av dålig karma, dåliga handlingar och orätt beteende. Jämför detta med den

gammaltestamentliga synen på ondskan som arvsynd. Vem eller vad är ont? Finns det tillfällen när ondska kan accepteras? Kan någon födas ond?
Shiva räddar världen genom att dricka gift. Varför gör han det? Är det godhet att själv försätta sig i fara? Hur långt måste man gå i kampen mot det onda? Lyft gärna fram exempel ur historia och nutid på personer som har offrat mycket i kampen mot förtryck, ondska och orättvisa.

Rättvisa

Vishnus avatar, den vackra Mohini, stoppar striden mellan demoner och gudar genom att säga att de måste dela rättvist på odödlighetens dryck. Sedan lurar hon demonerna och ger dem vatten istället för amrita. Diskutera vad rättvisa egentligen är? Hur ser hinduismen på begreppet rättvisa? Kan kastväsendet existera i ett rättvist samhälle? Den bibliska berättelsen om den förlorade sonen tar upp rättvisa ur ett annat perspektiv. Diskutera skillnaden/likheten mellan begreppen rättvisa och jämlikhet.

Myten som förklaring till naturfenomen

Demonen Rahus avhuggna huvud straffar solen och månen genom att med jämna mellanrum orsaka förmörkelse på himlavalvet. Vilken betydelse har myten haft för människor som förklaring till olika naturfenomen? Jämför med berättelser, myter och sagor från andra kulturer.

Den livgivande mjölken

Ta reda på mer om mjölkens betydelse i andra religioner, till exempel den grekiska mytologin. I hinduismen är kon helig, men vilka andra mjölkgivande djur kan ni hitta exempel på i olika mytologiska, religiösa berättelser? Finns det ett samband mellan oceanens mjölk och kons helighet?

4. KRISHNA

PJÄS

PAPPA VASUDEVA
Han kan prata!

KRISHNA
Nu är era dagar av sorg över. Jorden har alltför länge lidit under demonerna.

PAPPA VASUDEVA
Hur ska vi kunna skydda dig från kung Kamsa?

KRISHNA
Ta mig till andra sidan floden.

PAPPA VASIDEVA
Vi är i bojor. Fängelset är låst.

KRISHNA
Gå bara. Det ordnar sig. Kedjorna lossnar och portarna öppnar sig. När du kommer till floden delar den sig.
Ur manus del 4

Guden Krishna är Vishnus åttonde avatar. I den här berättelsen nedstiger han till världen för att befria människorna från den onde kung Kamsa, en demon i mänsklig skepnad som låter sitt folk svälta medan han själv lever i rikedom och lyx. Krishna föds som kung Kamsas systers åttonde barn och räddas från att bli dödad av kungen. Kungen har i en spådom fått veta att en pojke ska födas för att förgöra honom. Krishna växer upp i en herdefamilj tillsammans med sin halvbror Balarama. Tillsammans vallar de korna och leker. Krishna visar tidigt prov på sin gudomlighet och trots att han vill vara som alla andra dyrkas han av alla i sin omgivning.

Krishna är en av hinduismens mest dyrkade gudar. Han är en komplex gud med både en sträng och allvarsam sida som kommer till uttryck främst hos den vuxne Krishna, och en busig och lekfull, som ger sig till känna i hans vilda lekar med brodern under uppväxten. Flickorna svärmar runt den unge Krishna och han är inte sen att svara med uppvaktning. Speciellt förtjusta blir flickorna när Krishna spelar på sin flöjt. Utvecklingen från bekymmerslös och lekfull till ansvarstagande speglar den syn hinduismen har på hur människan bör leva under olika åldrar.

I den här pjäsen skildras framför allt den unge Krishnas egenskaper. Krishna bryter mot många regler och konventioner, vilket han som gud har rätt och möjlighet att göra. Kanske är det just den unge Krishnas lekfullhet, hans obekymrade inställning till striden med de onda demonerna och hans självklara sätt att använda hela världen som sin lekplats som gör honom till en så omtyckt gud.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Hur var kung Kamsa? Hur skulle du beskriva honom?
Vem är det som till sist söker hjälp hos Brahma?
Hur ska Vishnu komma till jorden?
Vad gör Kamsa när han får höra talas om barnet som ska döda honom?
Vem är Balarama?
Varför dansar kalvarna?
Hur förstår pojkarna att det är något konstigt med vattnet?
Vem har förgiftat vattnet?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Barnet som världens frälsare

Många berättelser om Krishna utspelar sig under hans barndom. Fundera på vilka egenskaper ett barn har som gör att det i många religioner har fått rollen som frälsare. Jämför berättelsen om Krishna som räddas undan kung Kamsas vrede med den gammaltestamentliga berättelsen om Moses i Matteusevangeliet. Moses räddas från kung Herodes påbud att döda alla nyfödda pojkar vid tiden för Jesus födelse. Jämför även med den grekiska mytologins berättelse om hur Zeus räddas undan en säker död för att växa upp tillsammans med en vargfamilj.

Det godas seger över ondskan

Krishna besegrar den onda demonen i floden och sänder honom tillbaka till kung Kamsa med budskapet att kungens dagar snart är räknade. Som vuxen återvänder Krishna till staden Mathura och dödar kung Kamsa. Diskutera om det goda i längden alltid vinner över ondskan. Kan folkets hopp efter att Krishnas närvaro blivit känd ha hjälpt till att förgöra kung Kamsa? Diskutera hur våra förväntningar styr vad som händer. Vad är det som får den förtryckta människan att orka resa sig och göra motstånd?

Profetior och spådomar spelar en stor roll i många religiösa berättelser. Kung Kamsa lyckas inte komma undan sin spådom lika lite som Oidipus i det grekiska dramat. Vad betyder det för den enskilda människans liv om man tror eller inte tror på ödet? Om allt är förutbestämt vad spelar det då för roll hur vi handlar? Om man tror på ödet, spådomar och profetior; gör det någon skillnad, för hur man agerar, vilken tidsuppfattning man har – lineär eller cyklisk?

Guden Krishna

Ta reda på mer om guden Krishna och beskriv honom. Varför är Krishna en omtyckt gud? Vilka egenskaper tillskrivs han och vad står hans olika attribut för?
Ibland har Jesus jämförts med Krishna och vissa forskare menar att Jesus besökte Indien och att Nya testamentets budskap har likheter med den gamla vediska religionen. Diskutera denna möjlighet till samröre mellan hinduism och kristendom med eleverna. Använd gärna en historisk atlas för att illustrera kontakten mellan olika regioner.

Vatten – en symbol för...

Vatten är en religiös symbol som förekommer i alla religioner. Dess renande och livgivande kraft finns i en mängd myter och ritualer; inte minst i hinduismen där de sju heliga floderna med Ganges som den mesta bekanta spelar en viktig roll i en hindus liv. Enligt vissa traditioner kan ett dopp i Ganges ge omedelbar frälsning och floden är ett viktigt pilgrimsmål. Vad står vattnet för? Varför är vatten heligt i så många religiösa sammanhang? Jämför med dopvatten som symbol för pånyttfödelse, regn som både fruktbarhetssymbol (får allt att växa och frodas) och som hot mot överlevnaden (Noaks ark), att ”dricka brunn” för att bli frisk. Vatten är också förbundet med det okända och med ondskans varelser. Hur kan det komma sig?

5. PRAHLADA

PJÄS

HIRANYA KASHIPU /rasande, kokande arg/:
Det där är bara dumheter. Det är jag som är universums herre. Kan du inte bara säga det?

PRAHLADA
Nej! Du tror att du är kung över hela världen och du tror att du är rik. Men du är fattig, pappa. I ditt hjärta. Du har dina fiender inuti dig. Du kan inte springa ifrån dem. Du hatar, du är avundsjuk och du skryter. Det är dina fiender.
Ur manus del 5

Kung Hiranya Kashipu får i en spådom veta att han är näst intill odödlig och kräver av sin omgivning att de ska tillbe honom som en gud. Hans syster Holika har också begåvats med en förmåga utöver det vanliga – hon tål eld. De båda syskonen blir allt mer högmodiga och kräver att bli dyrkade som gudar. Den ende som vågar sätta sig upp mot dem är kungens egen son, Prahlada. Hiranya Kashipu blir rasande och försöker döda sin son, men Prahlada blir gång på gång bönhörd av den store Vishnu och vägrar att ge vika för sin faders påtryckningar. Till slut bestämmer sig demonkungen för att bränna sin son och ber sin demonsyster Holika att hålla fast honom. I elden visar sig Vishnu för Holika och hon förstår hur fel hon har handlat. Hon ångrar sig och offrar sitt liv för Prahlada som överlever. Vishnu uppenbarar sig sen en gång till, nu i form av ett lejon. Han dödar demonen och Prahlada blir kung och för alltid trogen Vishnu.

Holi-högtiden

En av de stora högtiderna i Indien är Holi-högtiden. Den firas under flera dagar, till minne av hur Holikas ögon öppnades vid mötet med Vishnu i elden. Vid Holifesten tänds eldar och man går ut på gatorna och kastar färg på varandra. Alla kan delta, det görs ingen skillnad mellan kast, klass, ålder eller kön. Man har roligt och kladdar ner varandra med färg och färgat vatten.

Holi firas på våren, i februari – april, och har troligen sin grund i en gammal fruktbarhetsfest. Man hälsar våren välkommen och förutom att hedra minnet av Prahlada, som vågade sätta sig upp mot sin far, firar man också minnet av kärleken mellan Krishna och Radha. Under Holi kan man med gott samvete driva med sin rektor, sina föräldrar och politiker. Man kan ostraffat kasta färg på dem och för en dag vänds maktförhållandena upp och ned. Man tänder eldar och firar det godas seger över det onda.

Prahlada är en mycket känd figur i den hinduiska kulturen och i Puranas finns det många berättelser om honom. Han står som symbol för barnets rena blick och fasta tro på det rätta. Det finns många filmer om Prahlada, på youtube kan man hitta några av dem.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Vad får kungen veta av siaren?
Vem är Holika?
Vad händer med den som säger emot kungen?
Vad gör Holika för att visa att hon är en gudinna?
På vilka olika sätt försöker kungen döda Prahlada?
Hur visar sig Vishnu för kungen och varför?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Ta reda på mer om Holihögtiden. På nätet finns många bra sidor på engelska som ger såväl historisk bakgrund som fakta om hur den firas runt om i Indien och världen idag.

Högmod och avgudadyrkan

Kung Hiranya Kashipu och hans syster Holika ser sig själva som förmer än andra. Detta blir till slut deras fall. Jämför Prahladas mod att säga emot sin far med bibelns berättelse om Guldkalven, en text som finns i Koranen och i andra böcker. Vad betyder avgudadyrkan? Kan avgudadyrkan vara skadligt? I sagan om Kejsarens nya kläder av H. C. Andersen är det också en liten pojke som till slut säger vad alla ser men inte vågar uttala ”han har ju inga kläder”. Temat återfinns i många folksagor – varför är det just barnen som ser sanningen? Diskutera modet att våga sätta sig upp mot den som har makt. ”Jag gör vad jag vill” säger Holika när hon sätter in kattungen i den brinnande ugnen. Hur påverkar makt en människas förmåga till empati och ödmjukhet? Jämför med maktfullkomliga ledare i historisk tid och i våra dagar.

Elden – en symbol för...

Precis som elementen luft, jord och vatten har elden ett stort symbolvärde i många religiösa sammanhang. Liksom vattnet har elden både en renande och god sida, och en förstörande, ond sida. De mörka krafterna och demonerna har ofta elden som sitt element. I hinduismen har elden spelat en viktig roll i de gamla offerritualerna. Elden står också för värme och samhörighet och ljuset från en brinnande låga är ett tecken på både upplysthet och styrka. Diskutera eldens symbolvärde.

Både Prahlada och Holika är beredda att gå i döden för sin tro, Holika först sedan hon nått en högre kunskap i sitt möte med Vishnu. Vad behövs för att någon ska ”gå i döden för sin tro”? Vilka historiska exempel finns det på människor som har gjort det?

Ge exempel ur berättelsen om Prahlada om hur ”gud finns i allt” – en av hinduismens centrala tankar.

6. SAVITRI

PJÄS

NARADA
Hans öde är utmätt. På dagen om ett år kommer dödsguden Yamas budbärare för att hämta Satyavan.

SAVITRI
Dödsguden...

KUNGEN
Flicka lilla...

SAVITRI
Även om hans liv blir kort så har jag skänkt honom mitt hjärta.

KUNGEN
Jag ber dig. Välj dig en annan man.

SAVITRI
Jag har valt Satyavan och jag vill inte ha någon annan. Jag ska dela mitt liv med honom så länge jag kan.
Ur manus del 6

Prinsessan Savitri är kungens enda barn. Hon är en gudalik ung kvinna som är både vacker och klok. När ingen friare vågar närma sig den helt igenom perfekta prinsessan skickar hennes far ut henne för att hon själv ska söka sig en make. I den heliga skogen finner hon mannen hon vill gifta sig med. Satyavan, en lika god som vacker man, vars far en gång var kung innan han störtades från tronen, blev blind och tvingades från sitt land. Satyavan kan inte vara annat än den rätte. Det finns bara en hake – siaren Naradha talar om att hans öde är att dö ung. Savitri står ändå fast vid sitt beslut att gifta sig med Satyavan och med sin faders välsignelse får hon Satyavan till sin make. Hon glömmer dock inte siaren Naradhas ord och hon gör allt för att blidka gudarna så att de ska låta Satyavan leva. Dödsguden Yama är dock obeveklig och på den utsatta dagen kommer han för att hämta Satyavan. Savitris starka kärlek och hängivenhet väcker Yamas beundran och han ger henne tre önskningar. Men hon får inte önska sig Satyavans liv tillbaka. Trots det lyckas Savitri genom sina listiga önskningar få dödsguden att både ge svärfadern kungadömet och synen tillbaka och släppa Satyavans själ så att han kan leva ett långt och lyckligt liv med Savitri.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Varför vågar ingen fria till Savitri?
Vad berättar Savitri för sin far när hon återvänder?
Varför säger siaren ”den olycklige” till Savitri när hon berättar om Satyavan?
Varför vill inte Satyavan att Savitri ska följa med honom till skogen?
Vem är Yama?
Varför skickar inte Yama sina budbärare?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Kan kärlek och hängivenhet övervinna alla svårigheter? Stark kärlek och hängivenhet ett återkommande tema i indiska berättelser och myter. I till exempel den kristna tolkningen av uppståndelsen talar man ofta om kärleksbudskapet – hur kärleken kan besegra döden. Diskutera kärlekens förmåga att övervinna svårigheter och finna lösningar på problem i livet. Kan stark kärlek ha motsatt effekt? Kan man älska någon för mycket och vad kan det då leda till?

Kan någon vara för perfekt?

Siaren Naradha antyder att Savitri är för perfekt och att det är därför inga friare närmar sig henne. Hur kan det perfekta verka skrämmande? Kan det vara så att en person utan fel och brister ställer större krav än andra på sin omgivning och därför riskerar att bli ensam?

Starka kvinnor

Savitri är en stark kvinna som inte bara struntar i siarens ord utan också vågar sätta sig upp mot dödsguden. Vilken roll spelar berättelser om goda och starka förebilder för människor? Jämför gärna med den katolska kyrkans helgon, eller med politiska och religiösa ledare som genom sin personliga övertygelse och starka tro har genomfört förändringar (Gandhi, Mandela, Aung San Suu Kyi, Moder Teresa).

Vad är sann kärlek?

Satyavan är en fattig man när Savitri möter honom. Han är bunden till sin plikt att hjälpa sin blinda far och det liv han lever är enkelt och asketiskt. Ändå väljer Savitri att följa sitt hjärta och ta honom till make. Savitri ser det goda i honom och bortser från risken att deras liv tillsammans blir mycket kort. Många folksagor handlar om prinsen eller prinsessan som förlorat allt och först då de hittat den sanna kärleken kan återvinna sitt tidigare liv. Vad är sann kärlek? Kan kärlek överbrygga

skillnader mellan människor – hur lätt eller svårt är det att välja sin partner utan att ta hänsyn till kulturella, religiösa och politiska olikheter?
Berättelsen om Savitri påminner lite om den grekiska myten om Orfeus och Eurydike, och även om sagan Prins Hatt under jorden. Ta reda på mer om dem. Varför verkar det finnas ett återkommande tema om kvinnan som får ett räddningsuppdrag?

Tretalet

Savitri får tre önskningar av Yama. Ta reda på mer om det magiska tretalet. Vilket ursprung har det? Finns det i fler kulturer? Vilka andra magiska tal är vanliga?

Profeter, siare och orakel

I de flesta religiösa traditioner finns det personer med en särskild förmåga att skåda in i framtiden eller förutsäga människors öden. Hur planeterna står på himlen och vilka väderstrecken är, är fortfarande viktigt i hinduismen. Det är vanligt att man rådfrågar en präst eller annan kunnig person innan man bestämmer sig för att gifta sig för att se vad horoskopen säger.
Vad tänker du om att försöka förutsäga framtiden? Är det viktigt att försöka ta reda på vad som ska hända i framtiden? Varför finns det en lockelse i att se det som ännu inte har hänt? Kan vetskap om framtiden göra livet här och nu mer eller mindre betydelsefullt? Den nya gentekniken och möjligheten att dna-testa människor ger ett helt nytt perspektiv på begreppet framtid – är det på gott eller ont?

Mahabharata

Den äldsta versionen av berättelsen om Savitri och Satyavan finns i Mahabharata. Ta reda på mer om Mahabharata (se även nedan, under Hinduismens skrifter).

Savitri

Än idag är det många kvinnor i Indien som får namnet Savitri eller Savithri.
Det finns också många filmer i Indien som återberättar historien.
Ta reda på mer om detta eller hitta andra exempel på hur den här berättelsen är levande idag.

7. DAMAYANTI OCH NALA

PJÄS

INDER
Då blev pappa glad, när du valde honom.

INDRASENA
Varför berättar du bara om kärlek? Varför berättar du aldrig om hur han svek dig mamma? Och hur han övergav dig. Och oss!

DAMAYANTI
Mitt kära barn. Jag vet inte vad jag ska svara dig.
Ur manus del 7

Det här är en berättelse om kärleken mellan två människor och om hur gudarna försökte stoppa den. Det är också berättelsen om att känna igen den människa man älskar, vad som än händer. En dag fångar Nala en svan som lovar honom sann kärlek i utbyte mot att han släpper svanen fri. Svanen håller sitt löfte och ser till att den undersköna Damayanti förälskar sig i Nala.

Gudarna som vill pröva deras kärlek försöker få Damayanti att välja någon av dem istället för den riktiga Nala, men deras försök misslyckas. Demonen Kali ger dock inte upp utan tar sig förklädd in som tjänare i Damayantis och Nalas palats i väntan på att hitta någon svaghet hos Nala. Och till slut infinner sig stunden när Kali kan ta Nalas själ i besittning. Genom att göra Nala besatt av tärningsspel ser Kali till att Nala och Damayanti förlorar, inte bara varandra, utan även sitt kungarike. Nala försvinner, men Damayanti förblir Nala trogen och letar efter honom överallt. När hon till sist finner honom är det i skepnaden av en gammal kusk, men trots hans så förändrade yttre känner Damayanti igen sin älskade och deras kärlek övervinner än en gång gudarnas prövning.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Föreställ dig Nala och försök se honom framför dig. Vilka egenskaper har han tror du?
Vad lovade svanen som utbyte mot sin frihet?
Vad var det Damayanti skulle lägga runt Nalas hals för att visa sin kärlek?
Hur avslöjar Damayanti gudarna när de försöker vara Nala?
Vem är Kali och vad gör han?
Vilka olika tankar har barnen om sin pappa Nala?
Varför ska Nala söka jobb som kusk?
Hur känner Damayanti igen sin man?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Bröllopstraditionen och swayamvara

I den hinduistiska traditionen har föreningen mellan två människor och bröllopet alltid haft stor betydelse. Familjen är basen i hinduismen och det är inte den enskilda individen som står i centrum. Föreningen i form av äktenskap är viktig för hela familjen, ur både social och ekonomisk synvinkel. Diskutera seden att låta föräldrarna styra valet av äktenskapspartner. Vilka fördelar respektive nackdelar finns det med äktenskap ingångna efter två familjers ömsesidiga överenskommelse? Finns det tillfällen då föräldrar ska motsätta sig sina barns val av partner? Ta reda på mer om olika bröllopsseder och äktenskapstraditioner i olika kulturer. Ta reda på mer om swayamvara – seden att låta friare visa upp sig och sina förmågor för flickan och hennes familj innan hon gör sitt val av make. Jämför till exempel med sagan om Dummerjöns eller Mästerkatten i stövlar.

Att hålla sitt löfte

Damayanti bryter inte sitt löfte om evig trohet mot Nala trots att hon inte vet om han någonsin kommer att återvända. Vilken betydelse har ett löfte? Finns det tillfällen då det är okej eller till och med nödvändigt att bryta ett löfte? Nala å sin sida sviker både sina barn och sin hustru – har han rätt att bli förlåten sitt svek? Kan alla få en andra chans? Vilket värde har personen bakom en ond handling eller ett svek?

Ormen – en dubbeltydig symbol

Ta reda på mer om vad ormen symboliserar i hinduismen och andra religioner? Likheter? Skillnader? Vilka likheter finns det mellan ormen och Nalas två personligheter (spelaren och den äkta maken)?

Ansvar för sitt liv

Nala släpper in demonen Kali då han vid ett tillfälle missar att utföra sin plikt. Nala blir besatt av tärningsspel och spelar bort både sin familj och sin förmögenhet. Vilket ansvar har han för vad som händer honom? Är det rätt av Nala att lämna Damayanti?

8. MANGOTRÄDET

REPORTAGE OCH BERÄTTELSE

BERÄTTAREN
Samtidigt som trädet återfick sina blad fick hennes bror sina krafter tillbaka. När trädet var fullt med gröna blad var färgen på broderns kinder åter. När trädet var friskt igen var också brodern frisk. Hustrun såg vad som hände och förundrades. Mannens syster förklarade: ”Det var inte trädet jag älskade, utan min bror. Min bror och mangoträdet delar samma själ och min plikt var att se efter dem båda”.
Ur manus del 8

I det här programmet möter vi syskonen Arvind och Pallavi Chander som berättar om hur de firar högtiden Raksha Bhandan – en dag då man på olika sätt manifesterar och bekräftar kärleken till sina syskon. De berättar vad de gör under dagen och hur de under den här dagen påminns om hur betydelsefulla de är för varandra. Vi får också dela syskonens tankar om hur det är att leva i två kulturer – den svenska och den hinduiska.

På sanskrit betyder raksha beskydda, vaka över och bhandan band, relation, förbindelse. Raksha Bandan betyder alltså ungefär Skyddets band.

Vid firandet binder en syster en rakhi (en helig tråd) kring sin brors handled. Brodern erbjuder i gengäld sin syster en gåva och lovar sig att se efter henne. Tråden som systern binder runt broderns handled symboliserar bandet mellan syskonen och är en synlig påminnelse om styrkan i syskongemenskapen. Syskonen Arvid och Pallavi har lagt till en egen tradition som är att Arvind också binder ett band runt sin systers handled.

I Mangoträdet berättas historien om kvinnan som inte förstod betydelsen av de starka banden som fanns mellan hennes make och hans syster. I sin avundsjuka mot svägerskan och i sin okunskap om hur allting är en del av samma själ driver kvinnan nästan sin man i döden.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Vilka är det som bor tillsammans i berättelsen?
Varför är hustrun arg på sin mans syster?
Vad är det enda systern bryr sig om enligt hustrun?
Varför flyttar systern?
Vad är det första systern gör när hon kommer för att besöka sin sjuka bror?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Raksha Bhandan

Ta reda på mer om syskonhögtiden Raksha Bhandan och om hur den firas i Indien. Finns motsvarande högtid i andra religioner? Rakshas betydelse beskydda, vaka över och bhandans band, relation, förbindelse – diskutera hur de orden stämmer överens med hur man firar högtiden.

Symboliska handlingar under Raksha Bhandan

I de handlingar som Arvind och Pallavi beskriver från sitt firande av Raksha Bhandan finns många viktiga symboler. Vad symboliserar till exempel den röda tråden som systern binder runt broderns handled? Varför matar Arvind sin syster? Vilken roll spelar färgen de sätter på varandras pannor? Vilken symbolisk innebörd har den röda färgen? Ta reda på mer om den röda färgens betydelse och symbolvärde i olika sammanhang.

Att leva i två kulturer

Diskutera begreppet kultur. Hur behåller man sin identitet när man växer upp på en annan plats än den där familjen har sina rötter? Kan man ta det ”bästa av två världar”? Led gärna in diskussionen på begrepp som integration och assimilering. Vilka erfarenheter finns i klassen kring att leva i två eller flera kulturer? Jämför inte bara kulturella skillnader mellan olika länder och religioner utan också skillnader mellan till exempel stad och landsbygd, olika regioner i samma land, olika subkulturer med mera.

Familjens betydelse

I många länder är familjen det enda sociala skyddsnätet människor har och syskonen är mycket viktiga som en försäkran om hjälp i svåra situationer. Diskutera familjens betydelse i olika länder och kulturer, i olika tider och i olika religioner. Vilka ingår i en familj? Är blodsbanden viktiga? Finns det högtider/speciella dagar som uppmärksammar familjen i den svenska traditionen (mors dag, fars dag)?

Mangoträdet

Berättelsen om Mangoträdet är en mycket gammal indisk folksaga. I folksagor är det vanligt att de olika personerna representerar olika mänskliga egenskaper och karaktärer. Diskutera vilka egenskaper hustrun, mannen och systern har. I hinduismen finns en bärande tanke om att ”gud finns i allt”. Hur kommer det fram i berättelsen om mangoträdet? Vi är alla delar av den stora världssjälen och det är därför viktigt att vårda allt som lever med samma omsorg. Hur kommer det fram i sagan om mangoträdet?

9. RAMA OCH SITA

BERÄTTELSE

Har du någon gång tänkt på hur den värsta av alla demoner skulle kunna vara? Den ondaste av alla onda. Då har du kanske tänkt på ett monster som liknar Ravana. Ravana var kung på demonernas ö Lanka. Han hade tio huvuden och tjugo armar. Han slogs med svärd, brinnande facklor, spjut, pilar och bågar. Han åt människor och drack blod. Alla demoner är fruktansvärda, men Ravana var deras ledare och han var ondskan själv.
Ur manus del 9

Det här är historien om Ramas kamp mot demonen Ravana och om hur det goda besegrar det onda. Det är också en berättelse om att hålla sina löften och följa den utstakade vägen vad som än händer.

Prins Rama är den rätte arvingen till tronen i den vackra staden Ayodhya, men på grund av ett löfte som hans far inte kan bryta tvingas prins Rama att tillsammans med sin bror Lakshamana och sin fru Sita leva i exil i skogen under många år. Den onda demonen Ravana tillfångatar den vackra Sita, men med hjälp av apguden Hanuman och hans armé lyckas Rama befria sin fru och döda Ravana.

Rama, Sita och Lakshmana är inga vanliga kungligheter, de är egentligen gudar. Rama är en avatar av Vishnu och hans fru Sita en avatar av gudinnan Lakshmi, Vishnus fru. Dessa avatarers roll är att visa dharman, den rätta vägen, för alla levande varelser på jorden.

Berättelsen om prins Rama och hans hustru Sita bygger på en mycket gammal och älskad historia ur det stora eposet Ramayana. Den är en av de mest berättade och till minne av den firar man i Indien varje år högtiden Dusshera.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Var bodde Ravana?
Varför skulle Rama ärva tronen?
Varför hade Rama fått en gudomlig pil?
Vem gifter sig Rama med?
Vem är Bharata?
Vem är det som söker upp Bharathas mamma och varför?
Hur reagerar Rama på att kungen håller sitt löfte?
Vad händer med Sita?
Varför kommer Hanuman till Rama?
Hur tar sig Hanuman till Ravanas ö?
Vad är det som får aporna att ge upp?
Vad händer när Rama skjuter iväg sin gudomliga pil?
Vem är egentligen Rama?
Varför skickade gudarna människor till Ravana?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Monster, demoner och onda varelser

I alla religioner och i alla kulturer finns ondskan representerad i någon form. Diskutera vilka olika onda varelser och krafter ni känner till. Låt tankarna flöda fritt och hitta exempel från såväl litteratur och film som från olika religioner och kulturer.
Ravana beskrivs som det mest skräckinjagande man kan föreställa sig – hur beskrivs han? Jämför beskrivningen av Ravana med andra monster och demoner som ni känner till och fundera på vilka kroppsliga drag det är som gör Ravana så fruktansvärd.

Ideal

Genom hela berättelsen om Rama och Sita betonas vikten av att hålla ett löfte. Vilka olika löften finns i berättelsen? Gör alla rätt i att hålla sina löften? Hur hade det gått om någon hade agerat annorlunda?
På vilket sätt kan man lära sig om dharma av berättelsen?
Hur kan man förstå att personerna i berättelsen är ideal-bilder?

Människans roll i kampen mot ondskan

Rama är en avatar av Vishnu. Eftersom Ravana inte kan skadas eller förgöras av gudar har Vishnu tagit formen av en människa. Diskutera människans roll i skapelsen, människan som den som är satt att ta hand om världen och att bekämpa det onda och göra det rätta.
Varför tar gudar ibland form av människor?

Dussehra

Varje år firar hinduer världen över högtiden Dussehra. Ta reda på mer om högtiden då man firar det godas seger över ondskan.

Hanuman

Ta reda på mer om Hanuman och om vanarerna, ett slags apmänniskor som finns med i Ramayana.

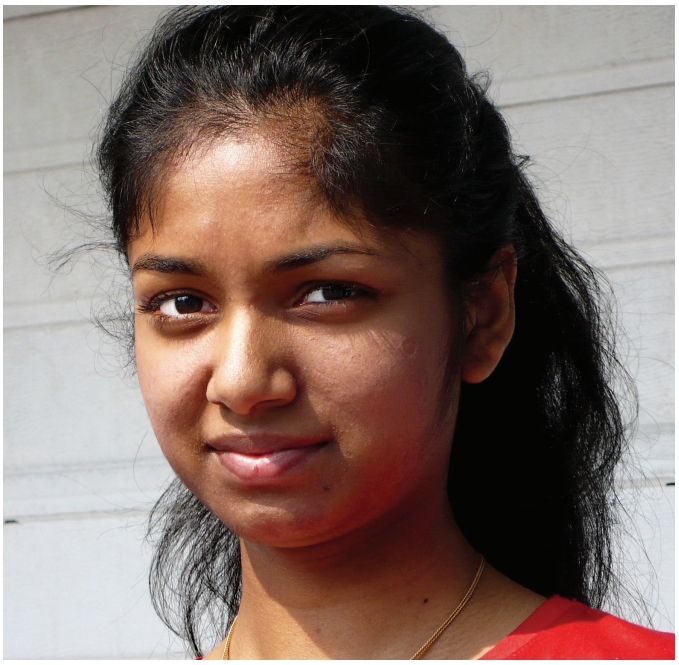

10. KARMAN

REPORTAGEPROGRAM

– Jag tänker ju… För mitt nästa liv kommer det att påverka. Jag har ett jättebra liv nu. Jag kanske föds som en ko eller gris, det vet inte jag. Just nu försöker jag tänka på alla.
– Tycker du att det kan vara svårt ibland att handla gott? Kan du tycka ibland att folk borde tänka lite mer på vad de gör?
– Ja, om man läser nyheterna. Alla tänker inte på alla, då skulle inte världen se ut som den gör. Men det bästa är ju att tänka för alla, även om det är svårt.
Ur manus del 10

Hinduer menar att man ska leva sitt liv så att man gör det rätta. Om man gör goda handlingar får man god karma och när man dör återföds ens själ till ett bättre liv. I seriens avslutande program berättar gymnasieeleven Laxsha Yoganathan om sin tro och Cecilia Frode och Magnus Krepper läser ur Upanishaderna och Bhagavad-Gita.

Hinduismen skiljer sig från många religioner i sin syn på hur man blir god. Godhet och ondska är inte medfödda egenskaper utan människan handlar sig till godhet – att tänka och handla gott resulterar i god karma.

Laxsha Yoganathan är född hindu. Hennes familj kommer från Sri Lanka och för henne är religionen en naturlig del av livet. Programmet tar upp begreppen karma, brahma och atma och hur våra handlingar och gärningar avgör våra möjligheter att vara goda människor och återfödas till något gott.

STÖD FÖR DIG SOM LYSSNAR

Varifrån kommer Laxshas familj?
Hur ser Laxsha på sin familj?
Vad säger Laxsha att hon vill återfödas som?

ATT SAMTALA OM EFTER PROGRAMMET

Vad styr våra handlingar

Diskutera vad det är som styr människors handlingar och gärningar. Varför beter vi oss som vi gör i olika situationer? Varför väljer vi ibland det onda före det goda? Vilka drivkrafter styr våra val i livet? Ta reda på hur man ser på människans fria vilja i några olika religioner och diskutera hur det styr människor val och handlingar? Kan onda handlingar vara moraliskt försvarbara (t ex döda en diktator, ljuga för att skydda någon, bryta ett löfte för att rädda sig själv eller någon annan)? Diskutera skillnaden mellan att tro på en arvsynd eller att tro på människans val att göra ont eller gott. Hur påverkar det ett samhälle att tro på det ena eller andra sättet?

Reinkarnation

Om man tror på reinkarnation blir det liv vi lever här och nu på en gång mer betydelsefullt (vad vi gör påverkar våra möjligheter i nästa liv), men samtidigt också mindre viktigt (eftersom allt inte tar slut i och med att vi dör). Hur påverkar det människors sätt att leva? Finns det skillnader i hur man uppfattar andra människor och levande varelser om man tror på reinkarnation eller inte?

F. NÅGRA VIKTIGA SKRIFTER OCH SERIENS KÄLLOR

Vedaskrifterna

Indiens äldsta religiösa litteratur är Vedaskrifterna. De fyra skrifterna har kommit till under en lång tidsperiod, från ca 1500 till 400 fvt. Den hinduiska traditionen daterar dock inte Veda-skrifterna, eftersom de uppfattas om eviga, sanna och uppenbarade av gud och länge betraktades det som fel att göra avskrifter av dem. Ordet ”veda” betyder kunskap och är samma ord som ”veta”. Vedaskrifterna brukar kallas Sruti, (”det hörda”), och man skiljer dem från texter som förknippas med en bestämd författare och därför är smrti, (ung. ”det ihågkomna och berättade”). Vedaskrifterna används fortfarande, främst av präster som reciterar hymnerna och bönerna. Deras språk är så kallad vedisk sanskrit, en äldre form av sanskrit.

Upanishaderna

En del av veda-skrifterna är Upanishaderna, ett slags filosofiska dikter. De handlar om brahman och atman. Upanishad betyder ungefär ”sitta ned bredvid”. Man kan tolka det så att människor har satt sig ned bredvid de visa människor som berättat upanishadernas historier och betraktelser. Ordet kan också vara en beskrivning av att upanishaderna sätter stora och små tankar bredvid varandra.

Mahabharata

Mahabharata (eller Mahābhārata) är ett av de två stora verken på sanskrit från Indiens tidiga historia. Det andra är Ramayana. Mahabharata brukar översättas som ”Den stora berättelsen om Bhāratas”, det vill säga Bharatas son, den kung som grundade Bhāratavarsha, ett annat namn på Indien. Eposet består av omkring 100 000 verser, vilket gör det fyra gånger längre än Bibeln. Verket har bevarats både som muntlig tradition och i manusform under århundraden. Tillkomstperioden beräknas vara ca 900 – 200 fvt. Enligt myten skapades eposet av skalden Vyasa, en person som omtalas i eposet. Mahabharata innehåller många olika texter. Det är en krönika över mytiska strider, sagor, helgonlegender och kärlekshistorier, men även ett dokument över brahminernas religiösa och moraliska världsbild och hinduismens sociala grunder, kultur, moral och filosofi. För hinduismen utgör Bhagavad-Gita i Mahabharatas sjätte del en särskilt viktig lärodikt. Bahagavad-Gita betyder ”Herrens sång” och är en dialog mellan Krishna och prins Arjuna där Arjuna ifrågasätter sitt dharma inför ett stort slag i krig. Hur kan det vara rätt att döda? I Mahabharata finns även berättelsen om Damayanti och en version av Ramayana. Eposet är utgångspunkt för senare hinduisk diktning, exempelvis purana (folkligt religiösa berättelser), epos och dramatik. I likhet med Ramayana återberättas Mahabharata än idag gång på gång i olika versioner i modern indisk litteratur, i teater, film och såpoperor på TV. Man har jämfört Mahabharatas betydelse för världslitteraturen med Iliaden och Odyssén, Bibeln, Koranen och Shakespeares verk.

Ramayana

Eposet Ramayana består av 24 000 verser i sju böcker. Det anses vara nedtecknat av poeten Valmiki och är litteratur som tillhör smrti (se ovan). Ursprungsversionen på sanskrit kallas Valmikis Ramayana och dateras till cirka 500-400 fvt. Senare tillägg tror man har gjorts runt 200 fvt. Ramayana skildrar plikterna i relationer och ger idealbilder av fadern, tjänaren, brodern, hustun och kungen. Eposet utforskar mänskliga värderingar och begreppet dharma. På sanskrit betyder Ramayana ungefär ”Ramas resa ”. Rama är en avatar av Vishnu. Hans fru Sita rövas bort av det fruktansvärda monstret demonkungen Ravana. Berövad sin kungatron lierar sig prins Rama med apkungen Sugriva och dennes general, apan Hanuman. I slutet dödar Rama Ravana med en gudomlig pil och kan återta sin tron. Liksom Mahabharata är Ramayana mer än en berättelse, den presenterar i allegorisk form gammal hinduisk filosofi och religion. Karaktärerna Rama, Sita, Lakshman, Bharata, Hanuman och Ravana är alla av stor kulturell betydelse inte bara för Indien, utan även Nepal, Thailand, Indonesien m fl länder.

Puranas

En annan grupp texter som liksom Ramayana benämns smriti är Puranas. I Puranas behandlas ämnen som på olika sätt är viktiga i den hinduistiska traditionen, till exempel reinkarnationstanken, karma, ayurveda och hinduismens kosmologi.

Skriftliga källor

De översättningar ur Upanishaderna och Bhagavad-Gita som används i programmen och i handledningen är hämtade ur skrifterna nedan.

Broo, Måns (2010). Hinduismens heliga skrifter
Broo, Måns och Gansten, Martin (2005). De tidiga upanishaderna
Gansten, Martin (2008). Bhagavad-Gita: vishet och yoga
Hellman, Eva (1998). Hinduiska gudinnor och kvinnor
Jaffrey, Madhur (1987). Översättning Bo Lundin. Den blå guden och andra indiska sagor, myter och legender
van der Molen, Janny (2009). Översättning Boerje Bohlin. Om änglar, gudar och hjältar. Berättelser ur de stora världsreligionerna
Schreiber, Adele (2004). Den hinduiska gudavärlden
Thapar, Romila (1992). ”The Churning of the Ocean” i: Indian Tales
Wilson Ross, Nancy (1966). Vägen till vishet

Otryckta källor

Sjödin, Anna-Pya (opublicerad text 2011). Hur världen skapades
Samtal med Stig Lundgren, hinduisk präst och idéhistoriker
Samtal med familjerna Chander, Sood och Yoganathan

Länkar

http://www.bbc.co.uk/schools/religion/hinduism/holi.shtml
www.indiaparenting.com/stories/krishna/index.shtml
www.sacred-texts.com/hin/rama
www.indianetzone.com/52/principles_dharma.htm
www.saivism.net/articles/churning.asp
www.balagokulam.org/kids/stories/dashavatara.php